



Centre d'Estudis
Colombins



Fotografia del Sr. Pere Català i Roca



ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS

48

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins (www.cecolom.cat)

Any XVI / Núm. 48 / juny 2009 / Preu: 3 euros

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY XVI Núm. 48, juny 2009

Director: Francesc Albardaner i Llorens

Secretaria de redacció:

Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: Casa Boada. Carrer Comtal, 26.
08002-Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

Pàgina web: www.cecolom.cat

NOTA

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i no ha de coincidir necessàriament amb els principis que regeixen l'associació.

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agrairiem que se'n fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició

Tots els nostres Butlletins els podeu consultar a la nostra pàgina web: www.cecolom.cat

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

Nació Cristóbal Colón en Mallorca?
Article publicat al diari Última Hora, de Mallorca

Articles

- **Pere Català i Roca, in memoriam.**
Per Joaquim Arenas i Sampera
- **Eivissa i Pere Català i Roca**
Per Nito Verdera
- **Un homenot de Valls**
Per Ernest Vallhonrat i Llurba
- **Qüestions colomines que afecten Catalunya**
Per Pere Català i Roca
- **Sobre els italianismes observats a la carta de Colom a Santàngel**
Per Pere Català i Roca
- **Una taça d'aigua**
Per Sebastià Montsoriu i Genís

Revista de Llibres

- **1434. L'any en què una flota xinesa arriba a Itàlia i inicia el Renaixement.**
Autor: **Gavin Menzies**
Per Francesc Albardaner i Llorens

Editorial

Tots ens varem trobar a l'acte d'homenatge a Pere Català i Roca al Teatre Principal de Valls. Poques coses podem afegir nosaltres a les veus autoritzades que glosaren detalladament els mèrits del nostre consoci, recentment traspassat, en aquell acte. Però ens sembla imprescindible dedicar un butlletí del nostre Centre d'Estudis Colombins a la gran figura de Pere Català i Roca, qui, sense cap mena de dubte, ha estat cabdal en la transmissió de la teoria de la catalanitat de Cristòfor Colom a les noves generacions de catalans interessats en aquest tema. Sigui doncs aquesta edició un homenatge a la seva ingent tasca a favor de la difusió de la teoria iniciada per Ulloa l'any 1927 i que els esdeveniments polítics posteriors quasi bé aconseguiren anorrear. Si no hagués estat per persones tenaces i constants, alhora que prudents, com en Pere Català, potser ni aquest Butlletí ni el nostre Centre d'Estudis Colombins haguessin mai vist la llum del dia.

En la present edició hem volgut incloure tan escrits d'homenatge de diversos socis qualificats del nostre centre a la figura d'en Pere Català, com recuperar alguns escrits primerencs seus, molt poc coneguts, i que poden ajudar al socis més novells a comprendre l'abast de la tasca duta a terme pel nostre company i amic.

Però tampoc volíem que aquest número del nostre butlletí fos com un punt i apart de la nostra publicació, ja que el millor

homenatge que li podem fer a en Pere Català és el d'assegurar-li que els esforços per ell esmerçats en aquest camp tenen una continuïtat en la recerca històrica fins a l'assoliment de la victòria final, com serà, sens dubte, la demostració plena de la nostra teoria: Colom fou català. Hem continuat, doncs, editant les seccions habituals del nostre butlletí, des de la "Vida del Centre", fins a la "Revista de Llibres", per tal de garantir-li que, d'una manera o altre, continuem al peu del canó per a defensar el que és just i necessari.

I, encara que nosaltres fracasséssim en aquests treballs del camp colombí, sempre hi haurà una altre camp per ell conreat, que florirà de nou, per reconèixer-li les seves importantíssimes aportacions, ja que les activitats en que va intervenir Pere Català, foren tantes, que només els llegendaris Titans haguessin pogut igualar. Descansi en pau i visqui per sempre en el nostre record i estimació.

Francesc Albardaner i Llorens
President

Vida del Centre

LA CHRISTOPHER COLUMBUS PHILATELIC SOCIETY VISITA BARCELONA

Del dimarts, dia 21 d'abril 2009, al diumenge, dia 26 d'abril 2009, han visitat Barcelona i rodalies un grup de vuit membres de la societat filatèlica nord-americana denominada "Christopher Columbus Philatelic Society", que es dedica a col·leccionar segells relacionats amb Cristòfor Colom i el descobriment d'Amèrica. L'organitzador d'aquesta visita, denominada "Barcelona Seminar," ha estat el secretari d'aquesta associació Sr. Michel Pacou, francès i únic membre no americà del grup. El nostre Centre d'Estudis Colombins ha col·laborat amb el Sr. Pacou en la preparació de la visita des del mes de maig de l'any passat.

En el seu primer dia de visita diversos socis del nostre centre varen acompanyar a aquest grup en la seva visita al Museu Marítim de Barcelona, inclosa la interessant exposició sobre el general xinès Zeng-He. A la tarda i a bord del paquebot Santa Eulàlia, es va fer una primera xerrada amb el grup, a petició seva, sobre la teoria de la catalanitat de Colom. Al finalitzar les visites de la tarda, el grup i els nostres representants varen celebrar un sopar de germanor al restaurant Gran Café del carrer d'Avinyó de Barcelona, precedit per una segona xerrada complementària sobre la catalanitat de Cristòfor Colom. Durant el sopar hi va haver una tertúlia molt animada sobre aquest tema i el president de la Christopher Columbus Society, Sr. David E. Nye, va agrair la col·laboració del nostre centre amb la seva associació. Hem de destacar que tots els membres d'aquesta associació portaven una camisa blava amb el seu "logo" brodat, que els feia poder ser reconeguts de ben lluny.

El diumenge, dia 26 d'abril, i abans de marxar cap a Mallorca, aquest grup va fer una visita al Monestir de Sant Jeroni de la Murtra en companyia d'alguns dels nostres associats, després d'haver visitat tot Barcelona i haver realitzat una excursió a Montserrat. A Mallorca tenien prevista, però, una entrevista amb el Sr. Gabriel Verd i Martorell, qui continua defensant aferrissadament la impossible teoria de ser Colom fill del Príncep de Viana.

CONFERÈNCIES A MADRID

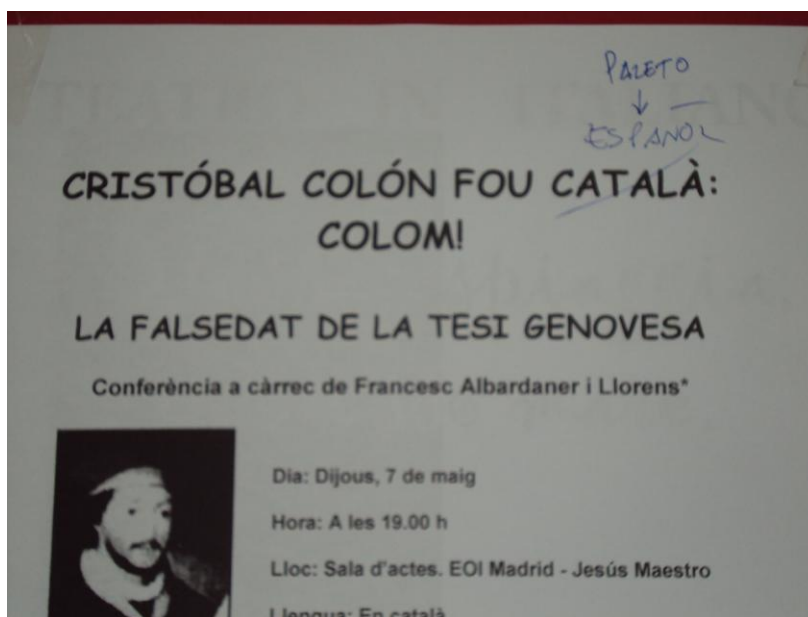
El Centre Cultural Blanquerna i la Escola Oficial de Idiomes Jesús Maestro de Madrid varen convidar al nostre president, Sr. Francesc Albardaner, a donar sengles conferències els dies 6 i 7 de maig a Madrid, per exposar la teoria de la catalanitat de Colom. Aquests actes foren patrocinats parcialment per la Asociación Cultural para la Difusión de los Idiomas i per Òmnium Cultural. La conferència al Centre Cultural Blanquerna es va fer en llengua castellana, per difondre la teoria de la catalanitat de Colom al públic en general, mentre que la conferència donada a la escola de idiomes de la Comunidad de Madrid es va fer en llengua catalana per a promocionar el

coneixement del català entre l'alumnat d'aquest centre.

Malgrat la poca oportunitat de les dades per realitzar aquests esdeveniments (només hem de recordar la molt recent derrota futbolística del Reial Madrid davant del Barça per 6 a 2), aquestes conferències es varen realitzar amb tota normalitat i foren seguides amb força interès pel públic assistent, ja que degut a l'interès despertat durant la confe-rències, els torns de preguntes varen allargar molt aquest actes

fins assolir una durada total de dues hores i mitja, tant en un cas com en l'altre.

El Sr. Albardaner va ser acompanyat en aquest viatge pel nostre secretari Sr. Ramon Navarro i tots dos van poder investigar en el Archivo Histórico Nacional i en la Biblioteca de la Real Academia de la Historia seguint les passes de Lluís Ulloa ara fa més de setanta anys. Els resultats d'aquestes recerques es reflectiran en un proper article d'aquest butlletí.



“Pintada” a un dels cartells anunciadors dels actes de Madrid

Tribuna

¿NACIÓ CRISTÓBAL COLÓN EN MALLORCA?

Autor: Josep Segura i Salado (Llicenciat en Història)
Article publicat al diari “Última Hora” de Mallorca
Data: 21 Abril del 2009

“El pasado día 28 de febrero con el patrocinio de varios mecenas, entre ellos el Grup Serra, editor de este periódico, tuvo lugar en Costitx el Primer Simposio Internacional Colombino organizado por la Asociación Cultural Cristóbal Colón.

Uno de los ponentes, D.Gabriel Verd Martorell, natural de Montuïri y residente en Palma, resumió lo expuesto en sus publicaciones sobre haber nacido el almirante en Felanitx, en 1460,

fruto de los amores pecaminosos de D.Carlos, príncipe de Viana y heredero, por tanto, de la Corona de Navarra, y una lugareña llamada Margalida Colom.

La atractiva teoría se basa en el hecho de que en 1459 desembarcó en Palma para pasar unos meses dicho Príncipe, primogénito de D. Juan II (1458-1479), rey de los reinos Aragón, Nápoles-Sicilia i Malta, Jerusalén, Valencia, las Mallorcas, Cerdeña, Córcega, conde de Barcelona, duque de Atenas y Neopatria, conde del Rosellón y la Cerdeña, etc.

Asimismo se fundamenta en la familiaridad que tuvo Colón con diversos nobles y encumbrados personajes de las cortes de los reinos de Aragón y de Castilla pues, su supuesto padre, el Príncipe, fué un firme pretendiente a matrimoniar con doña Isabel, reina de Castilla y de León (1474-1504), cuando ésta era aún princesa y, si no hubiera muerto joven (1461), él hubiera sido rey de Aragón y demás estados ya indicados en lugar de su hermanastro, D. Fernando II (1479-1516), que también fué rey de la Corona de Navarra desde 1512.

Además, le fué concedido al almirante el título de Duque de Veragua, tratamiento que se dió en la época a otros bastardos de las casa reinantes en Europa. Habló, también del “documento Borrromeo”, fechado en 1494, que dice, clara y llanamente, que Colón nació en Mallorca y que hacerlo natural de Génova fué una falsedad por motivos políticos.

A estos argumentos quisiera añadir otros que no dijo Gabriel Verd, pero que me consta conoce. El erudito catalán D. Pedro Serra i Postius, fallecido en 1748, dejó manuscrita su “*Historia eclesiástica de Cataluña*”, y en ella dice que la familia Colón era originaria de Cataluña, aunque él hubiera nacido en Génova. El 24 de setiembre de 1897 nuestro paisano, el culto D. Pedro de Alcántara Penya, firmó una poesía que llegó a publicar, y en una de sus estrofas dice: “Colón, que donà a Espanya del mon un hemisferi,/ En Llull, l’insigne sabi lluitant contra l’alfanc, / El Corso, que a la França va regalar un imperi, /tenien dins llurs venes la mallorquina sanc”.

En 1927 el peruano D. Luís de Ulloa y Cisneros publicó en París su teoría de que Colón fué catalán o de algún país bajo su influencia cultural. En este mismo año el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* dice en su volumen XXXVII, p.297, que nació en Mallorca. En 1929, cuando la Exposición Iberoamericana de Sevilla e Internacional de Barcelona, apareció en esta ciudad el llamado “*documento Borrromeo*”, que desapareció después tan misteriosamente como había aparecido, si bien en base a una fotografía o fotocopia dels mismo, se publicó en 1931. Quizás en algún archivo del Vaticano se pueda hallar una prueba de su veracidad o de su falsedad. Por esta época los catalanes D. Francisco Carreras Candi, D. Fernando Valls y Taberner, D. Ferran Soldevila y Zubiru, D. Ricard Carreras Valls, etc. dicen en sus publicaciones que fué catalán.

En 1958 el ingeniero mallorquín afincado en Barcelona, D. Buenaventura Arán y Ferrer, dijo que nació en el caserío de Génova del municipio de Palma; pero en el siglo XV no existía tal caserío. En 1964, el catalán D. Renato Llanas de Niubó y en 1968 el felaginesense D. Juan Cerdà y Serra publicaron sus libros *El enigma de Cristóbal Colón y Mallorca, ¿Cuna de Colón?*, en los que con estos mismos argumentos de D. Gabriel Verd, defienden ser el almirante natural de Felanitx.

Como mallorquines que somos, deberíamos congratularnos de la posibilidad de que fuera indígena de Baleares, pero en honor a la verdad, habría que perfeccionar la teoría investigando **un punto oscuro** que se me hizo evidente entre 1977 y 1998, cuando realicé para el Consell Insular de Mallorca dentro del Pla de Castells, la historia de los de Capdepera, Pollença y Felanitx.

La suposición de que el príncipe D. Carlos fuese su padre nace de que se dijo que habitó en el castillo de Felanitx y allí “conoció” a Margalida Colom. Como vimos el personaje estuvo en Mallorca entre 1459 y 1460, pero por motivos políticos estaba en libertad vigilada. Quiso tomar por residencia el castillo real de Bellver, pero se le negó y fué hospedado en el palacio real de la

Almudaina (Palma), residència del Virrey y Capitán General, para que éste lo controlase de cerca, y no consta que saliera jamás de los límites del municipio. En los libros de contabilidad del real Patrimonio Balear se anotó para hacer nuevos los pesebres de los caballos del Príncipe y su séquito, las puertas de las cuadras, un estante-librería para sus libros, siete mesas nuevas para comer, bancos para sentarse, siete camas nuevas, clavos, bisagras y otros herrajes para puertas y ventanas, alfombras para su habitación, darle dinero “de bolsillo”, carne vino y pan para que comieran, etc.

Sin embargo no consta ningún gasto extraordinario hecho en el castillo de Felanitx y, lo que és más, día 6 de setiembre de 1484, un cuarto de siglo después, el nuevo Rey, dado el estado de ruina en que se hallaba esta fortaleza roquera, nido de rapaces y atalaya más que palacio, ordenó abandonarlo, cosa que no se hizo por ineterés de las autoridades locales.

Todo lo referente a la estancia de D. Carlos en Felanitx se apoya en **un bulo** que se inventó D. Miguel Juan Vall-de-Adrines, que para dar lustre a su pueblo natal, comunicó a D. Joaquín Maria Bover de Rosselló, que el Príncipe había venido a Mallorca para ser alcaide de su fortaleza. Este se lo creyó y lo repitió en su obra “*Noticias histórico-topográficas de la isla de Mallorca*”, publicada en Palma en 1836, p. 51-52. De aquí S.A.I. y R., el archiduque Luis Salvador de Habsburgo-Lorena, o su “negro” para la historia militar mallorquina, D. Pedro Sampol y Ripoll, lo tomó y lo editó en el libro “*Die Felsenfesten Mallorcas*”, publicado en Praga en 1910. De aquí lo recogió D. Cosme Bauzá Adrover en su Historia de Felanitx, tomo II, publicada en el propio pueblo en 1922, p. 195-196.

Todavía más tarde, en 1947, lo repitió D. Manuel Iribarren, que llega a confundir el Gobernador o Virrey de Sicilia con el del reino de Mallorca en su libro “*El príncipe de Viana, un destino frustrado*”, p. 232-233. **Es fácilmente demostrable el bulo** porque sabemos que desde el 21 de febrero de 1437 hasta el 16 de abril de 1475, en que murió, fué el alcaide ininterrumpidamente de este castillo D. Juan de Bonastre, caballero valenciano.

Todo esto puede verse en la reedición catalana del libro del Archiduque, hecha en Palma en 1994, p. 96-97, 105-106 y 118. Si el príncipe de Viana, ciertamente muy dado a los amoríos, “conoció” a esa supuesta Margalida Colom, ocurriría esto en Palma, cuando ella iría a vender al mercado los productos del campo.

COMENTARIS A LA TRIBUNA

Per Amadeu Buch i Gras

Aquest article ha arribat al nostre butlletí gràcies al nostre consoci Sr. Nito Verdera d'Eivissa i l'hem destacat, ja que en podem fer moltes reflexions interessants. En aquest article el Sr. Josep Segura no posa en qüestió la teoria de ser Cristòfor Colom fill del Príncep de Viana, si no que només nega la possibilitat de que hagués estat concebut a Felanitx i sí en canvi en algun llit nou del palau de la Almudaina de la ciutat de Palma. Es tracta, doncs, d'un enfrontament de campanar entre Palma i Felanitx sense entrar a la qüestió de fons, com seria descartar per impossible aquesta absurda teoria.

D'entrada queda clar que el Grup Serra i Na Maria Antònia Munar, assistent a l'acte esmentat, només els importa que Colom sigui Mallorquí, de Palma o de Felanitx, tant se val, i per això donen el suport econòmic que calgui, encara que el resultat sigui aquest mini-congrés de Costitx ad “maiozem Gabriel Verd gloriam”, però que, malauradament, no aporta cap novetat important des del punt de vista històric. El fet de que en un congrés sobre Cristòfor Colom hi puguin assistir autoritats vàries i l'actual Duc de Veragua, no és cap garantia de qualitat ni de correcció científica. Ho hem de dir ben clar i als quatre vents de que la teoria de ser Colom fill del Príncep de Viana és una de les fal·làcies i falsedats més grans, que es vol mantenir viva, peti qui peti, i per molt que tots els documents hagin demostrat falsa aquesta teoria. Apostar per aquesta

absurda proposta per part de les forces polítiques i econòmiques mallorquines, impossibilita que puguin aparèixer altres estudis que proposin un origen mallorquí de Cristòfor Colom amb molts més fonaments. Actualment, quan es parla en els cercles colombins del possible origen mallorquí de Colom, tothom pensa automàticament només en aquesta absurda teoria del Príncep de Viana, quedant a l'ombra tota altre possibilitat. Colom encara podria ser mallorquí, però deixant de banda aquesta paternitat principesca.

Si el Sr. Gabriel Verd Martorell vol fer un favor a la seva teoria, que demostrï feiaentment quins documents demostrin que la Margarida que prenyà el príncep es deia Colom; que demostrï que la tal Margarida era Mallorquina i no Panormitana de Sicília; que demostrï que aquesta Margarida Colom era de Felanitx; que demostrï com podia Colom haver nascut l'any 1460 i ser capità d'una nau de Rainer d'Anjou l'any 1472 i que demostrï com és possible que al morir tingués 55 o 60 anys, si no més, i no 46, com ha quedat demostrat en les anàlisis antropomètriques de les restes de Colom realitzades per la Universitat de Granada. Ara esperem només que aquesta universitat publiqui els resultats de les anàlisis comparatives de l'ADN de Colom amb l'ADN del cromosoma Y de Ferrante, rei de Nàpols, cosí germà del Príncep de Viana, que demostraran de forma completa la falsedat d'aquesta teoria. Tot i això, estem convençuts que el Sr. Gabriel Verd continuarà organitzant simposis internacionals inútils per la ciència històrica, malgrat tingui totes les proves en contra, la qual cosa fa que, qui li donen suport, caiguin en la consideració de patriotes mallorquins fanàtics, però estults de solemnitat. Quin ridícul no és per a Mallorca continuar donant suport a tals aberracions històriques!

En quant al Sr. Josep Segura, a qui agraïm l'aclariment de que el Príncep de Viana tingué les relacions sexuals "pecaminoses" a Palma i no a Felanitx, li volem aconsellar que vagi al fons de les coses i no es quedi en els detalls, tot i que algunes paraules que ell usa i que poden semblar detalls són punts molt fonamentals de tota aquesta història de Colom. En primer lloc li hem d'aclarir que Cristòfor Colom no fou mai Duc de Veragua i, per tant, cauen pel seu propi pes les conclusions que en treu d'aquest fet.

El que ens sorprèn en un llicenciat d'història i de parla catalana és de que confongui el terme Regne d'Aragó (Reino de Aragón) amb el de Corona d'Aragó o la més correcte de confederació catalana o catalano-aragonesa. No sé perquè els catalans no fem servir el terme Imperi Català, quan Catalunya era realment un imperi al final de la edat mitjana, ja que ajudaria a aclarir, per bé o per mal, la realitat de domini per part dels catalans dels territoris de Sicília, Sardenya, Nàpols, etc. Tot aquest conjunt divers de territoris no fou mai el Regne d'Aragó i els seus súbdits no foren mai aragonesos, excepte els habitants del petit i despoblat regne d'Aragó. Li recomanem al Sr. Josep Segura la lectura dels escrits sobre aquest punt del nostre benvolgut consoci Sr. Caius Parellada i Cardellach, malauradament ja traspassat.

En el article publicat hi ha una falca que destaca una frase de l'escrit que diu "*Deberíamos congratularnos de la posibilidad de que Colón fuera de Baleares, pero habría que perfeccionar la teoría*". Miri, Sr. Josep Segura, nosaltres també ens congratularem molt de que finalment es pugui demostrar que Colom és d'origen balear, però aquesta teoria de ser Colom fill del príncep de Viana no es pot perfeccionar per ser falsa de soca-rel. Aquesta teoria es filla d'un "bulo", com vostè diu, (o de molts "bulos") i no té cap base científica a favor, sinó que té totes les proves històriques en contra. Per tant el que han de fer els intel·lectuals balears, es enterrar definitivament aquesta teoria i defensar-ne una de versemblant i científicament correcte. Tot el demés es fer el pallús!

Articles

PERE CATALÀ I ROCA, IN MEMORIAM

Per Joaquim Arenas i Sampera

President estat del Centre d'Estudis Colombins (1991-2008)

Vaig coincidir amb Pere Català i Roca un dia d'octubre, a la fi dels anys vuitanta, ja de bell antuvi, vaig veure que em trobava davant d'una personalitat que al llarg de molts anys i molts anys, havia estat com una anella entre la Catalunya vençuda i la Catalunya que podia tornar a ser.

Després d'aquell dia d'octubre a 1989, arran d'una conferència a Òmnium Cultural sobre la Catalanitat de Colom, la nostra relació es va anar engrandint per l'interès comú que sentíem per aquesta causa i per l'interès de tots dos per aquella terra que es dreça com un enclavament mediterrani de la nostra catalanitat, és a dir, l'Alguer. Em vaig adonar que havia fet coneixença i amistat amb un home reconegut pels seus amics i per la societat catalana d'aquell temps, reconegut com intel·ligent, agut, prudent i modest.

Un home, Català i Roca, que des del temps de la negror fins que s'albirà l'albada de les llibertats, va ser un resistint actiu i incansable a favor de Catalunya posant en aquesta comesa el més bo i valuós de la seva persona. I en cap instant va dubtar de la seva convicció catalanista per a la qual va fer nombrosos sacrificis d'ordre moral i material. És de desitjar que algun dia s'escrigui la història de la llarga relació de Pere Català i Roca amb l'Alguer, en la qual no tot foren flors i violes.

Els que el coneguèrem de prop sabem que fou un home lleial als seus amics i compatriotes i fidel als ideals, tot hi no ser objecte, moltes vegades, en l'activitat sacrificada, de la consideració que li hauria correspost.

Immers, doncs jo, en aquell octubre de 1989 en la ja madura edat de travessats el cinquanta anys, en les beceroles de la creació d'una associació que defensés i divulgés les proves de la catalanitat de Colom, vaig tenir l'honor de comptar amb en Pere Català i Roca formant el Grup Pro Colom Català que era la llavor del que havia de ser en 1991, el Centre d'Estudis Colombins, del qual n'esdevingué cofundador.

En Pere Català s'hi havia incorporat amb un gran rodatge amb el seu saber extens i profund de la nostra història i s'hi va trobar amb persones d'una gran alçada intel·lectual: el doctor Udina Martorell, antic director de l' Arxiu de la mal anomenada Corona d'Aragó; l'advocat Caius Perellada, expert en la qüestió colombina; en Josep M. Castellnou; professor reconegut de llengua catalana; en Josep Porter, estimat internacionalment com a bibliòfil, i d'altres de més joves Eduard Tell, Jordi Galvez i el que escriu aquestes lletres, els quals no teníem altre mèrit que seguir la vocació de treballar per trobar, de manera definitiva, la justificació de la veritable naturalesa del descobridor del Nou Món, convençuts de la seva íntima relació amb la nostra pàtria, Catalunya.

Però era en Pere Català qui portava en la ment i en el cor una inquietud viva que venia de lluny ja que l'any 1951 havia participat en el Congrés Colombí de Gènova on va presentar la comunicació titulada "*Los escritos de Colon i consideraciones sobre sus firmas*" i en el mateix any havia publicat "*Los monjes que acompañaron a Colon en el segundo viaje*" i "*Sobre los italianismos observados en la carta de Colon a Santàngelo*".



Pere Català i Roca amb l' expresident del Centre Joaquim Arenas

És doncs des del 1989 que Pere Català fou una peça fonamental pel que serà el futur Centre d'Estudis Colombins del qual en va empènyer la vida i hi figura com el primer recercador, conseller i divulgador. La seva tasca incansable i assenyada va fer que tots els colombins, membres del centre i simpatitzants, li tinguéssim sempre un gran respecte i una gran admiració ja que també en el seu treball d'estudis va ser bondadós comprensiu i lliberal i d'una conversa clara i precisa que captivava.

El nostre home va ser prolífic autor sobre la vera naturalesa de Colom, però de totes les qualitats que hem anat esmentant, i que moltes vegades van ser el liniment que va fer esdevenir suaus les arestes que presentaven les opinions més contraposades en els temes històrics, no van destorbar aquelles que el historiador ha de tenir com a seves constantment:

- El rigor en la lectura, en l'estudi i en les conclusions a les quals va arribar en el treball de recerca històrica.
- La implicació del mètode científic segons el qual només és conclusiu allò que els documents aporten.

Per donar la veritable dimensió al treball constant, intens i dreturer d'en Pere Català en aquest àmbit de la recerca històrica creiem indispensable referir-nos encara que breument a la seva producció escrita en referència al tema colombí i en la qual podem distingir quatre blocs o tipologies de documents :

- **Bloc A: que correspon als llibres o volums que han estat publicats :**
 - Els quatre germans Colom . Ed. Dalmau 1978.
 - A l'entorn de cristòfol Colom. Ed. Dalmau 1978
 - Un corsari anomenat Colom. Ed. Dalmau 1988
 - Ferran el Catòlic, vidu i "catalanote". Ed. Dalmau 2003

- Un frau històric: La relació del segon viatge atribuïda a M.de Cuneo . CEC 1995
- Pinzonada contra Colom. CEC 2001.
- **Bloc B : Comunicacions publicades en llibres d'actes de diversos congressos.** Es tracta de 10 publicacions presentades a congressos internacionals o d'història de la Corona d'Aragó entre els anys 1951 i el 1993. Esmentarem només algun títol dels més suggerents :
 - Contribució a l'Estudi dels Beltran (S XIV) família senyorial de Gelida. 1999-2000.
 - Aspectes de la Toponomàstica Colombina. 1993
- **Bloc C : Articles publicats a revistes de temàtiques històriques :**
 - Es tracta de 4 articles publicats a la revista trimestral "Tramontane" del mes de juny, el mes de setembre de 1951 dins l'apartat ." *Qüestions colombines que afecten Catalunya*".
 - Articles escrits expressament per al Butlletí del Centre d'Estudis Colombins que sumen 17 i que estan datats entre els anys 1991 i el 2000. Alguns dels títols més destacats són :
 - *"Lluís de Ulloa Cisneros , esbós biogràfic"*
 - *"Sobre el port de Palos, resposta indirecta a la qüestió de Pals"*
- **Bloc D: Aportacions de Català Roca a "Colom i el món Català"** llibre publicat l'any 1993 pel Centre d'Estudis Colombins i editat per Ed. Dalmau, que constitueix una veritable enciclopèdia temàtica i del qual és autor de 33 articles dels 74 de què consta l'obra. A més cal remarcar que en fou coordinador i corrector científic de tot el llibre, tasca ingent feta en el marc de la celebració del cinquè centenari del descobriment de les Índies Occidentals, avui anomenades Amèrica.

Hi ha una faceta específica en la personalitat del nostre homenatjat que voldria remarcar abans de cloure aquesta glossa, necessàriament breu. En la varietat de dedicacions que va practicar en la seva llarga i intensa vida ja sigui en el camp professional de la fotografia, en l'estudi de la història de Catalunya, en el vessant històric dels castells de pedra, en el tema lingüístic, en la recerca i difusió dels castells humans_ ell en deia castells hominals _ en la tasca divulgadora de la temàtica nacional catalana a diaris i a infinitat de revistes, en la relació amb l'Alguer des de l'any 1956, amb els treballs sobre la Sardenya catalana, amb l'afecció a l'excursionisme: el lleure de la seva vida i en la tasca mai prou reconeguda feta al Centre d'Estudis Colombins, tots tenim la consciència, la percepció certa, que fos quin fos l'espai on el trobéssim, de Pere Català i Roca només n'hi havia un.

No hi havia un Pere Català i Roca blanc per a uns o vermell per a uns altres o blau per uns tercers, de Pere Català en resta l'única memòria d'un perfil sòlid que coincideix plenament amb el significat dels seus cognoms : CATALÀ de sentiment pregon i pràctica irrenunciable, i ROCA forta com el granit que cap fenomen social associatiu o polític advers feia trontollà les seves conviccions.

Per això, el nostre estimat Pere Català i Roca ha passat a formar part sense equívocs d'allò que en podríem dir la consistència del nostre poble, dels seu estimat poble, la GRAN CATALUNYA i com ja hem dit en començar "una anella molt valuosa entre la Catalunya vençuda i la Catalunya tornarà a ser".

La ciutat de Valls que el va veure néixer, va retre un homenatge pòstum al seu fill predilecta el dia 21 de març de 2009 acomplint la premissa clàssica que és bo, que els pobles, no oblidin aquells que amb més constància i més abnegament els han servit.

EIVISSA I PERE CATALÀ I ROCA

Per Nito Verdera

Nascut a Valls, l'Alt Camp el 1923, Pere català i Roca ha estat sempre un bon amic d'Eivissa i de Formentera on va venir fa anys a estudiar i fotografiar les Pitiüses, a l'igual que també va fer-ho el seu germà Francesc, un dels grans fotògrafs que ha donat el país. Va conèixer personalment a Monsenyor Isidor Macabich i recordem que també va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. L'any 1955 va guanyar el Premi de Fotografia Ciutat de Barcelona.

Pere Català i Roca ha set un gran divulgador de la història i la cultura tradicional catalanes, i ha fet molta feina perquè no se perdi la llengua catalana a l'Alguer (Sardenya). Sempre recordaré la seva amistat i simpatia i que tenia una memòria d'elefant.

Entre altres publicacions destaquen treballs sobre els *Castells Catalans*, *El Món casteller*, *El dia que Barcelona va morir (6 juliol 985; al-Mansur)*, *La plaga de llagosta a Catalunya (1686- 88)*. Però Català i Roca va destacar també amb llum pròpia en la recerca de l'origen de Cristòfor Colom. Va ser coordinador d'una gran obra col·lectiva (628 pàgines) que va editar el Centre d'Estudis Colombins l'any 1993 i titulada *Colom i el Món Català*, que va ser presentada al Palau de la Generalitat de Catalunya.

Però abans havia publicat *Entorn de Cristòfor Colom*, *Els quatre germans Colom el 1462*, *Un corsari anomenat Colom* i *Ferran el Catòlic, vidu i <<catalanote>>*. La veritat és que quan es va demostrar que Joan Colom i Bertran ja era mort l'any 1484, l'amic Pere, en certa manera, va entendre llavors que la recerca sobre l'origen de Colom tenia que canviar de rumb.

I si vostès, lectors, volen adquirir alguna de les seves obres ho tenen fàcil: les trobaran a la editorial Rafael Dalmau, de la seva família, al carrer del Pi, número 13 de Barcelona. Precisament aquí, fa gairebé 30 anys, vaig conèixer En Pere i a la seva esposa Carme i va ser en motiu de la meua primera publicació relacionada amb els estudis sobre el "Colom Eivissenc". És a dir, hi havia entre nosaltres una bona amistat i compartíem la passió per esbrinar la vida de l'home que trobà el Nou Món per els Reis Catòlics.

PERE CATALÀ TORNA A EIVISSA

Després de molts anys, En Pere va tornar a Eivissa el mes d'abril de 2006 per a presentar una comunicació en el Simposi Internacional que vaig organitzar, amb el patrocini del Consell Insular d'Eivissa i Formentera, sobre la llengua materna de Cristòfol Colom. Per cert, quan la Dra. Estelle Irizarry professora emèrita de Georgetown University, que també va venir al Simposi i va saber que En Pere havia mort, des de Puerto Rico, va enviar-me el següent correu electrònic: "*Me entristece mucho la noticia. Me regaló uno de sus libros de poesía. Estelle*". Doncs bé, he pensat que per honorar la seva memòria res més just que donar a conèixer el treball que va presentar a Eivissa. A més, no deixa de ser una manera de que tots els socis del Centre d'Estudis Colombins i altres lectors del nostre butlletí coneguin un dels darrers treballs del nostre amic.

És el següent:

Entorn de <<Brazas>>, <<Hecho cabeça>> i <<Ian face>>

Bo i confiant que l'encert d'aquest Simposi resolgui de manera definitiva alguna de les incògnites encara subsistent pertocant el personatge de Cristòfor Colom, entenc convenient d'assenyalar dues apreciacions que no veig recollides al notable llibre *Cristóbal Colón, catalanoparlante* (Editorial Mediterrània, Eivissa, 1994) per l'infatigable Nito Verdera. Així,

doncs, transcriu de l'obra *Cristòfor Colom, català (Com parlava Cristòfor Colom?)*, La Llar del Llibre, Barcelona, 1989), per Josep M. Castellnou i Grau, aquest concepte: (p. 72) “Quan Colom descriu les mareas del Mar del Nord, diu que s'elevaven dues vegades al dia fins a vint-i-cinc brases, cosa exagerada, naturalment, si donem al mot brases la interpretació castellana del mot “brazas”. És que l'Almirall, però, vol dir de veritat “brazas” o bé comet un altre catalanisme i diu brases tot volent indicar braços?”

L'altre presumpte catalanisme, el trobem a la Carta al <<ama>> del príncep Joan, quan el Descobridor comunica: “Yo estaba en la Vega i el Adelantado en Xaragua, donde este Adrián avía hecho cabeça”. Direm que *fer-hi cap* és un catalanisme més, a afegir als consiguats al llibre, bàsic, de Nito Verdera.

Aqueix autor ens permet, al seu torn de donar sentit cabdal a la construcció, escrita per Colom a finals del 1500: “Si yo robara las Indias o tierras que *san face* (També de la Carta al <<ama>> del príncep Joan). Segons indicà Carreras Valls, a *Catalunya descobridora d'Amèrica* (Barcelona, 1929, p. 27), l'expressió *san face* –no entesa per Martín Fernández de Navarrete (*Viajes de Cristóbal Colón*, 2ª ed., Madrid, Espasa Calpe, S.A., 1934, p. 27)- equival al castellà “se presume”. Tanmateix, Consuelo Varela apunta (*Cristóbal Colón. Textos y documentos completos*, 2ª reim., Madrid, Alianza Universidad, 1989, p. 264): “Si yo robara las Indias e tierra que ia (n) faze en ello...”. Verdera (a *Ob. Cit.*, p. 118), en l'apartat <<IAN FACE (han delante)>> determina: “El problema que nos plantea la frase es enorme porque aquí y ahora se trata de saber si el Almirante escribió *ian face*, *fan face* o *san face*. De las tres expresiones, a nuestro juicio, la única que no hace sentido es *fan face* que encontramos en Las Casas, pero como no podemos saber si el dominico copió mal o se trata de un error de la transcripción, vamos a limitarnos al análisis de las dos restantes”. I, per l'anàlisi, Verdera escriu (p. 119): “En consecuencia, y porque además es correcto en el contexto de la frase, creemos que Colón le decía al Ama que “si yo robara las Indias e tierra que hay delante en ello”; es decir, se refería a la nueva tierra (Paria), descubierta en 1498, y que estaba situada frente a las otras islas (Indias) halladas en los dos primeros viajes. En suma, *ian face* corresponde a la expresión catalana antigua *i a en faç*, pronunciada antes y ahora *ian faç*, y que en la actualidad debe escribirse *hi ha en faç*, teniendo en cuenta que el castellano se escribía *faze a*”.

No pas en va l'historiador Caius Parellada va concloure que hi ha una forta influència catalana damunt el llenguatge de Colom i que aquesta empremta li hagué de venir per força de la seva vida anterior a la seva aparició a la vida històrica que feu a Portugal (a *Colom i el Món català*, Centre d'Estudis Colombins, Barcelona, Rafael Dalmau, editor, 1993, p. 420). O sigui –el que ve a ésser el mateix- que escau d'apuntar envers la <<llengua materna>> del Descobridor”.

Ja veuen quin panorama més trist. A més de la recent defunció de Pere Català i Roca, també he tingut que recordar que altres dos bons respectats amics: Josep. M. Castellnou i Caius Parellada tampoc estan entre nosaltres.

Molts anys de vida a tots, que diem a Eivissa.

UN “HOMENOT” DE VALLS

Per Ernest Vallhonrat i Lurba

Pere Català i Roca (1923-2009), un gran home de Valls i barceloní de cor, enamorat de la mar, de l'aire i de la bona gent de L'Alguer, el poble català d'Itàlia, al que sempre li ha estat Fidel, com a la seva Catalunya.

De jove, als seus trenta anys va publicar aquell petit i deliciós llibret *Invitació a L'Alguer* (1954), que a tants dels seus lectors els va portar a visitar la bella ciutat històrica.

Pere Català, home senzill i savi es va relacionar amb personatges algueresos com el professor i poeta Pasqual Scanu, que va ser un dels promotors de l'agermanament entre les ciutats de L'Alguer i Tarragona. L'editorial Rafael Dalmau, empresa familiar dels Català-Dalmau, va publicar el llibre de Pasqual Scanu *Vincles de Tarragona i L'Alguer*, a cura de Pere Català.

Aquests dos llibres van ser motiu del meu interès per conèixer en Pere. Un dia de l'any 1986, previ contacte telefònic, vaig anar a l'editorial del carrer del Pi, de Barcelona i em vaig trobar amb un home atent, cordial i afectuós que em donà interessants consells per al meu projectat primer viatge a la germana terra. Després n'he fet d'altres de viatges a L'Alguer per motiu de les meves investigacions d'història, les quals me han permès conèixer al seus molts i bons amics algueresos, des dels més importants als més humils, però per tots, molt estimat.

Un dia de finals de 1989, estant a Barcelona vaig llegir a *La Vanguardia* un anunci de “La Palestra” sobre una conferència “Pro-Colom Català” que aquella mateixa tarda tindria lloc al Palau Dalmau, del carrer Moncada a la que assistírem. Allí vàrem trobar en Pere Català i els seus amics i companys que serien els fundadors del nostre Centre d'Estudis Colombins i ens vinculàrem des del primer moment.

Al llarg del temps, Pere Català m'ha proporcionat molta informació sobre Colom i ha estat per a mi un amic, un mentor, un guia que m'ha inspirat en la meua recerca colombina.

Ell va ser el primer lector del meu llibre *Colón súbdito de la Corona de Aragón* (2005) quan aquest només n'era el mecanoscrit. M'interessava molt conèixer la seva valuosa opinió, doncs ell tenia la seva pròpia teoria de *Els quatre germans Colom* (1979). A les poques hores, Pere Català em va dir: “*Ernest, no escriuràs cap més llibre com aquest. No estic d'acord amb la teva tesi, però no te la puc rebatre*”.

Gràcies estimat amic, per la teva ajuda i sobre tot pel gran record que ens has deixat.

QUESTIONS COLOMBINES QUE AFECTEN A CATALUNYA

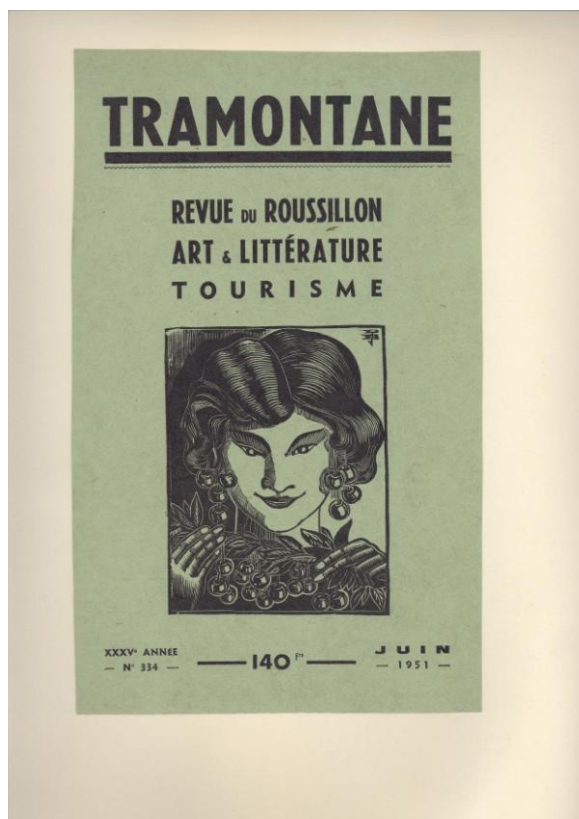
Pere Català i Roca

Sèrie de quatre articles publicats a la revista TRAMONTANE (Revue du Roussillon, Art, Littérature et Tourisme), els mesos de l'estiu del 1951. Hem exclòs el darrer capítol d'aquesta sèrie “Els primers missioners del Nou Món foren catalans?”, ja que és un tema molt conegut de Pere Català, tractat en el seu llibre monogràfic del mateix títol, publicat com a Ns. 272/273 de la col·lecció “Episodis de la Història” de la casa editora Rafael Dalmau de Barcelona

1 – QUELCOM SOBRE LA TEORIA D'ULLOA

Són molt interessants per a Catalunya els estudis que, en els anys darrers, efectuen alguns historiadors de l'època colombina. Cal dir que la teoria de la catalanitat de Cristòfor Colom, preconitzada pel notabilíssim investigador peruà Lluís Ulloa, modernament sofreix un cert demèrit. I això no pas perquè hagin sortit teories més raonables a propòsit del lloc de naixença de Colom, ni tampoc perquè s'hagi revelat per la clàssica banda genovesa nova documentació fefaent. Els arxius italians semblen exhaurits pel que pertoca al tema colombí, i en quant a noves teories, si bé és veritat que després de l'any 1927 – en el qual Ulloa publicà el seu “Christophe Colomb, catalan” (Paris, Maisonneuve Frères) – s'han afegit, a les conjectures aleshores

existents, d'altres sobre el lloc d'origen del Descobridor, podem declara d'antuvi que no milloren globalment el teixit obrat per Ulloa. Algunes d'aqueixes teories, com la que pretén la naixença de Colom a Toledo, ens farien riure, si no compreguéssim el mal que produeixen. En rigor, només la teoria lusitanista por merèixer alguna consideració, entre les suposicions emeses després del meritori treball d'Ulloa.



Portada de la revista "Tramontane"

Amb tot, és innegable que el mateix autor del "Christophe Colomb, catalan" tingué moments de desmai. Així, llegim en una de les seves darreres obres, la "Historia de la América Española" (Barcelona, 1936, p.54):

"Colom... Se le ha dicho desde hace siglos ciudadano genovés, pero durante todo este mismo espacio de tiempo no han faltado quienes lo afirmaron lombardo o súbdito milanés. Parece ahora más manifiesto que, aunque tal vez nació fortuitamente en algún punto del Genovesado o de Lombardía, no por eso era de veras italiano de una u otra región, pues habría pertenecido a una familia catalana de las tantas que en el siglo XV se trasladaban a Italia por mayor o menor tiempo."

Hem d'estranyar en gran manera el desig d'Ulloa de convenir els dos personatges Colom i Colombo, quan el propi Ulloa tan havia maldat per a separar-los. Els dubtes de l'ex-director de la Biblioteca Nacional de Lima eren anteriors a la citada data del 1936. Possiblement, des dels volts del 1930, o sigui d'arran del Congrés Americanista d'Hamburg, segons inferim de l'opuscle, poc divulgat, "Un nou procediment per estudiar la vida de Cristòfor Colom", escrit pel P. Josep Tarré (Barcelona, Impremta Altés, 1930)¹. Ja, almenys, des del 1930 sembla, doncs, que Ulloa tractava de conciliar el "seu" Joan o Cristòfor Colom amb el Cristoforo Colombo italià.

Sigui'm permès, de no concretar, més que més perquè tampoc no sabia fer-ho, la posició força especial en què deuria trobar-se el profund investigador peruà. Ací Catalunya, comptats foren els

¹ Veure article de Amadeu Buch i Gras sobre aquesta publicació al nostre Butlletí Núm. 45.

estudiosos que tingueren cura de recolzar amb aportacions la seva valenta teoria. Entre ells, mereix el primer lloc l'entusiasta colombista Ricard Carreras i Valls², potser amb tot, més enderiat en l'assumpte Cabot que en el de Colom. Per altra part, Ulloa tingué greus errors de detall que desllueixen la seva presumpció. Un d'ells, els suposats "catalanismes" que indica dels escrits de Colom, i que no ho són³. Un altre, a ben segur, la interpretació de les sigles de l'antefirma del Gran Navegant, interpretació barroquista i poc convincent.

És molt comprensible que la teoria de la catalanitat de Colom, baldament sigui certa -encara no s'ha pogut rebatre-, presenti caires massa diversos per a ésser capits per la intel·ligència d'una persona sola. I que consti que reconeixem la genialitat de l'investigador peruà, digne successors dels colombistes més eminents, com HARRISSE i LOLLIS.

Avui, desaparegut Ulloa, la teoria catalanista encara queda en peu i, al nostre país, és de domini popular, per bé que manca l'home que tingui els coneixements necessaris per a apuntalar i solidar l'edifici quelcom malmès per l'aïllament erudit.

Potser la catalanitat de Colom convé indagar-la a través de les Illes Balears, camp que Ulloa gairebé no estudià. Recentment, algun periodista ha publicat articles, amb nul·la base documental en aquest sentit.

Als qui pretenguin endinsar-se en la biografia de Colom, els hi recomano que no es fiïn excessivament de la traducció catalana que porta el títol "Cristòfor Colom fou català (La veritable gènesi del Descobriment)", (Barcelona. Llibreria Catalònia, 1927). Confrontada aqueixa traducció amb l'original francès eixit de la ploma d'Ulloa, es posen de relleu errors massa greus per a silenciar que alguns conceptes són tergiversats -involuntàriament, sens dubte- de tal manera que la teoria en surt ressentida.

Sóc el primer en lamentar el sentit punyent d'alguns dels paràgrafs anteriors, però crec que la teoria catalanista mereix un tracte molt millor del que se li dispensaria si no fóssim nosaltres mateixos, o sigui els qui en pressentim la certitud, els principals crítics.

2 – LA VINGUDA DE COLOM A BARCELONA

En l'estat actual, tan embrollat, de les qüestions colombines, s'imposa l'especialització, per part dels estudiosos, en cada un dels temes, ben diversos i, no obstant, lligats molts d'ells entre sí. Actualment, les revisions especialitzades poden eliminar el "**punt mort**" a que semblen haver arribat la majoria dels problemes que concerneixen a Cristòfor Colom.

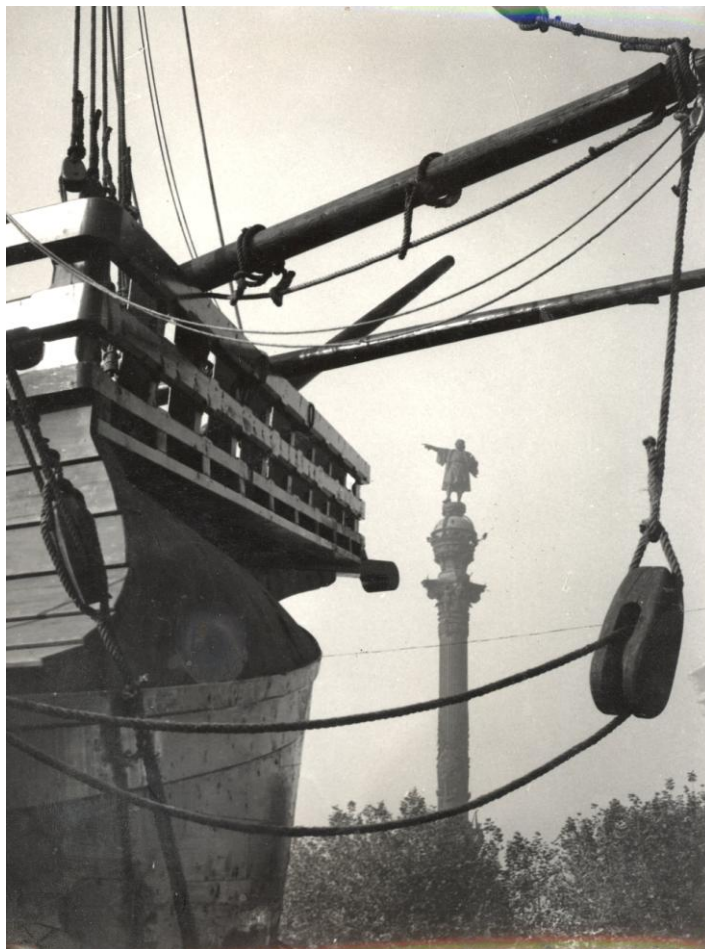
Així, gràcies als treballs especialitzats d'un eminent investigador, el professor Antonio Rumeu de Armas, avui podem considerar ja resolt, en sentit afirmatiu, el problema de si el Descobridor vingué o no a Barcelona, per a notificar als reis Catòlics l'èxit de l'empresa que acabava de realitzar.

L'estada de Colom a Barcelona per l'abril-maig del 1493, esdeveniment que constitueix la culminació del Viatge al Nou Món, havia estat posada en dubte i àdhuc negada, quan, al segle passat, hom s'adonà que res no en deien el llibres de la Ciutat que podríem denominar "oficials": ni la més lleu indicació de l'arribada de Colom reflexaven el "Dietari del Antich Consell

² En l'article original l'autor el denomina com a Ramon Carreras i Valls. Pere Català desconeixia el terrible enfrontament en que desembocà la relació entre Lluís Ulloa i Ricard Carreras Valls com es demostra a través de la correspondència mantinguda entre Ulloa i Ferran Valls i Taberner. Veure article de Francesc Albardaner i Llorens al nostre Butlletí Núm. 46.

³ L'autor aclareix: Tampoc no apareixen "italianismes" irrefutables en els escrits del Descobridor. Tots els modismes italians que, fins avui, hom a cregut veure-hi, resulten sense cap efecte, segons vaig constatar en la meua comunicació "Sobre los supuestos italianismos de Cristóbal Colón", presentada al "Convegno Internazionale di Studi Colombiane", que ha tingut lloc a Génova, el mes de març darrer (1951).

Barceloní”, el “Dietari de la Diputació”, el “Ceremonial dels Magnífics Consellers”, el “Llibre de les solemnitats de Barcelona”, el “Llibre de algunes coses assenyalades” i altres registres similars. Com es podia admetre, doncs, que a Barcelona hagués tingut efecte la rebuda solemnia que, segons els historiadors, dispensaren els reis Ferrer i Isabel a l’Almirall?



Fotografia al monument de Colom feta per Pere Català Roca

El professor Rumeu de Armas arriba a una solució convincent, i ens la dona en el seu llibre “Colón en Barcelona”, publicat no fa gaire, l’any 1944, per la “Escuela de Estudios Hispano-Americanos de la Universidad de Sevilla” (sota els auspicis del “Consejo Superior de Investigaciones Científicas”). Com sol succeir amb els llibres editats per Centres de temàtica particularista, el coneixement públic dels resultats triga a difondre’s; en el cas que ens ocupa, amb major motiu, perquè el professor Rumeu publicà a Sevilla, i no a Catalunya, les seves conclusions. D’aquí que el present article doni a conèixer a molts erudits catalans, no cenyits a l’especialització colombina, la sòlida opinió del professor Rumeu, la qual, a desgrat de l’atenció preferent que mereix ha creat un àmbit només entre els colombistes, amb tot i que, a la llarga – com apreciarem en un article venidor-, té un significat eloqüentíssim.

Deixem de banda, per prolixa, la documentació, satisfactòria, que Rumeu aplega per a cerciorar-nos de que Colom estigué realment a Barcelona a seguit de la Descoberta (als testimonis ja coneguts d’Anghiera, de Fernández de Oviedo, de Monfart, etc., n’hi afegeix d’inèdits, trets de la correspondència dels Reis Catòlics i del “Rol o relación de la gente que fué con Cristóbal Colón en el primer viaje”). I passem a conceptuar les causes del “silenci oficial de Catalunya”, punt bàsic, únic, del dubte.

“El silencio *oficial* de Cataluña – comenta literalment el professor Rumeu (ob.cit., pag. 34) – que en el supuesto del recibimiento apoteósico es inexplicable, queda justificado reduciendo el acto a sus naturales proporciones. Sólo trascendió a la corte y a algunos particulares la estancia de Colón, sin dejar rastro porque cuantos documentos se expidieron desde Barcelona organizando la segunda expedición, quedaron en su totalidad registrados en la Cancillería de Castilla, cuyos oficiales acompañaban a la corte.”

El paràgraf anterior, que, essent la suma serena d’uns estudis especialitzats, és categòric en quant a la rebuda i a la forma de la rebuda, en realitat obre un altre interrogant: per què el poble català no intervingué activament en la Descoberta, o, millor dit, per què Catalunya fou exclosa de gaudir del profit americà?

Aqueixa és, segurament, la qüestió més interessant de totes les que afecten a Catalunya i, en el pròxim article la tractarem, car és un tema candent per a molts historiadors.

Avui, a la vegada que felicitem a l’amic professor Rumeu per haver desfet l’interrogant de la vinguda de Colom a la Ciutat Comtal, farem constar que a l’Arxiu de la Corona d’Aragó, de Barcelona, hi ha registrat no solament el text de les Capitulacions de Santa Fe, com opina Rumeu (ob.cit..p.34), sinó també el Passaport i la Carta que els monarques lliuraren a Colom per a iniciar la seva Aventura.

3 – L’EXCLUSIÓ DE CATALUNYA DEL PROFIT AMERICÀ

Aqueixa qüestió revesteix una importància cabdal en la nostra història i molt ens plauria que els estudiosos catalans s’hi prenguessin l’interès pertinent.

Sapiguem que en el Segon Viatge de Colom al Nou Món – iniciat el 25 de setembre del 1493 – els tres personatges principals, prescindint de Cristòfor Colom, eren naturals de la Corona d’Aragó. Ho era Fra Bernat Boïl, legat “ad laterem” del Pontífex; ho era Pere Margarit, cap militar de l’Expedició; i ho era Miquel Ballester, qui seria l’alcaid de la primera fortalesa bastida per espanyols a les terres ultra-atlàniques.

És a dir; en termes molt generals, podem assentar que els tres poders – l’eclesiàstic, el militar i el civil- restaren, durant el famós Segon Viatge, en mans catalano-aragoneses. Això, de per sí, té una transcendència que fins avui cap historiador, que jo sàpiga, no ha reparat. Però, si encara atenem que en aquella Segona Expedició, composta d’uns mil cinc-cents home “contribuyó Catalunya con 200 catalanes” –segons dades expressades en 1713 pel diputat Ferrer i Ciges⁴- , com podem admetre que la reina Isabel “la Catòlica”, en el seu testament de l’any 1504, exclougué d’anar a “las Islas y Tierra Firme del Mar Océano” als qui no fossin súbdits de “mis Reynos de Castilla Y León”, “por quanto... fueron descubiertas e conquistadas a costa de estos mis Reynos, e con los naturales de ellos”? On es trasllueix l’aportació de la Corona aragonesa?

Sens dubte per a donar un motiu de la posterior exclusió de que foren objecte els catalans, l’historiador Antonio de Herrera, en la seva “Historia general de los hechos de los castellanos en las islas y tierra firme del mar Océano”, dec. I, lib.III, cap. II, s’expressa de la següent manera al comentar el retorn de Colom l’any 1496 :

“Esta vez se proveyó que de ninguna nación, sino de la castellana, pasasen a Indias, porque así lo quiso la Reina Católica, porque sintió mucho Su Alteza la mala cuenta que dieron Fray Buil y

⁴ He de fer constar que la declaració de Ferrer i Ciges sorprèn, pel silenci que guarden sobre el mateix punt els historiadors americanistes. No obstant, acrediten les seves paraules les circumstàncies dramàtiques en què les pronuncià. Vegi’s el que indiquen al propòsit S. Sampere i Miquel, a “Fin de la Nacionalidad Catalana” (Barcelona, 1902), p. 131, i F. Rahola. A “Comercio de Cataluña con América en el siglo XVIII” (Barcelona, 1931, p 41.)

Don Pedro Margarit y quiso tener más a mano a los que así delinquían para castigarlos, y que pues Castellanos llevaban el peso y el trabajo, ellos gozasen del fruto.”

L'explicació d'Herrera no pot convèncer-nos; entre altres raons poderoses, perquè Boil, “hechura del Rey” segons l'opinió d'un seu biògraf (el P. Colell), continuà gaudint del favor reial, com es desprèn dels elogis que li prodiga el rei Ferran en cartes, tal la dirigida al Cardenal de Santa Cruz en la qual recomana Boil, de nou a la Península, a qui “por la luenga experiencia que dél tenemos y los buenos servicios que dél havemos recibido, tenemos mucha voluntad”⁵.

I tampoc no pot satisfer-nos la pretesa justificació d'Herrera, en allò que concerneix Margarit, quan sabem, per testimoni del propi Descubridor, que “Mosén Pedro Margarit, criado de sus Altezas, ha bien servido y espero que así lo hará adelante en las cosas que le fueren encomendadas”; de manera que Colom afegeix: “suplicaréis a Sus Altezas que en especial a dicho Mosén Pedro, es casado y tiene hijos, le provean de alguna encomienda en la orden de Santiago, de la cual él tiene el hábito, porque su mujer e hijos tengan en qué vivir”. I, positivament, Pere Margarit, en virtut d'aqueixa proposta, rebé cada any una pensió reial de trenta mil maravedisos, la qual percebé igualment la seva vídua⁶.

Cal rehabilitar la memòria de Boil i de Margarit, injustament tacades per la despreocupació de massa historiadors. Val a dir que el criteri modern tendeix a corregir el blasme que d'aquelles dues figures cada historiador americanista havia anat copiant. Així, l'il·lustre Madariaga ha de constatar: “Este Margarit no parece pues haber sido el hombre avieso que los historiógrafos de Colón describen” i “es imposible aceptar de plano los juicios emitidos sobre el padre Buil por los historiógrafos del Almirante”⁷.

Les biografies de Boil, Margarit i Ballester (aqueix, home sensat, pacificador i de la confiança de Colom) no aclareixen, doncs, en l'estat actual, sinó més aviat l'embrollen, en cas de voler donar crèdit al paràgraf d'Herrera, el motiu del perquè els catalans i aragonesos foren privats d'intervenir en l'assumpte americà. Trobem, p.e., un document del 17 de febrer del 1504, en el qual un saragossà, de nom Joan Sánchez, és autoritzat per a negociar amb la Isla Española “no embargante que no seáis natural dellos (nuestros reinos de Castilla y León)”. L'exclusió de Catalunya durarà més de dos segles. Serà un rei paradoxalment refutat pels catalans, Felip V, qui obri per Catalunya la ruta d'Amèrica.

Avui, opinen autors colombistes espanyols de reconeguda solvència que el bandejament de Catalunya, o, si ho volem dir amb més precisió, l'acaparament del Nou Món pels castellans i lleonesos, obeeix a raons jurídiques, i no pas personals (com resultaria de la afirmació de Herrera). El tema apassiona a historiadors conscients, i ens dol que no s'oeixi una veu catalana en la magistral disputa que venen sostenint, principalment, els professors Manzano, Rumeu i Pérez Embid.

El catedràtic de la Universidad de Sevilla Juan Manzano ha documentat els seus punts de vista en una obra publicada a Madrid, l'any 1948, per “Ediciones Cultura Hispànica”. Duu per títol “La incorporación de las Indias a la corona de Castilla”, i és un llibre la lectura del qual recomano, molt especialment; àdhuc en el suposat que la conclusió a que arribi el lector difereixi de la del professor Manzano, el text ha d'impressionar a l'erudit català, puix s'hi denota la posició del rei Ferran “el Catòlic”, maldant, en els seus darrers anys, per a que hom sàpiga que ell, monarca de la Corona d'Aragó, és el propietari de la meitat de les Índies i que en té la pertinença mentre visqui.

⁵ Jaume Colell, Pvre. “Fray Bernardo Boil, Primer Apóstol de América” (Vich, 1929, p.53).

⁶ Carles Martí. “Los Catalanes en América. Cuba” (Barcelona, 1918), p. 34.

⁷ Salvador de Madariaga, “Vida del Muy Magnífico Señor Don Cristóbal Colón” (Buenos Aires, 1944), ps. 400 i 404, respectivament.

Ferran, quan, morta la seva esposa Isabel – l’any 1504 -, és allunyat de Castella pels hereus d’aquesta Corona, o sigui per la seva filla Joana i pel seu gendre, i ha d’abandonar els títols que fins llavors venia gaudint com Rei consort de Castella i Lleó, es rebel·la de que li sigui regatejat, negat “lo que es mío, que son los tres Maestrazgos, cuya administración perpetua tengo, por autoridad Apostólica, y **la mitad de lo de las Indias**, y los diez cuentos de situado...”. Reclama, doncs, com a bens ganancials, això és, com a bens adquirits durant el matrimoni, la meitat del Nou Món; ell, sobirà de la Confederació Catalano-aragonesa. Però, no hi val que, en diferents ocasions, s’atribueixi el títol de “Señor de las Indias” i que protesti de que “en lo que claramente es mío, no se me toque en ninguna manera”; la política en aquest sentit del “viejo catalanote” – com li diuen a Castella – és la de un home que repensa i que potser, s’arrepenteix i procura esmenar un tort de massa envergadura històrica. El tort comès l’any 1493 a l’interessar del Sant Pare la butlla de donació de les terres que acaba de descobrir Colom, redactada del següent tenor: “...Nos en San Pedro, y del Vicario de Jesucristo que representamos en la tierra, **a vosotros y a vuestros herederos y sucesores los Reyes de Castilla y León**, para siempre por autoridad apostólica, donamos, concedemos y asignamos todas y cada una de las tierras e islas supradichas, así las desconocidas como las hasta aquí descubierta por vuestros enviados y las que se han de descubrir en lo futuro que no se hallen sujetas al dominio actual de algunos Señores cristianos” (Butlla “Inter Cetera” del 3 de maig del 1493).

L’esbrinar perquè, d’antuvi, el Nou Món era concedit a Castella i Lleó, en pic haguessin traspassat Isabel de Castella i Lleó, i Ferran d’Aragó i Catalunya, prova de fer-ho el professor Manzano. Per què Ferran consentia l’any 1493 l’exclusió de la Corona d’Aragó del profit ultra-atlàntic? Perquè “Aragón es el clásico país de las leyes-pactos...! Cuán diferente era la forma de gobernar uno y otro reino! En Castilla, monarquía perfecta, el poder del monarca apenas si encuentra limitaciones de derecho positivo; tan solo la ley-pacto de Valladolid.... Para un Rey como Fernando, venía muy bien la libertad de movimientos que tenía el Rey en Castilla... El buen monarca, según nos refiere Zurita, estimaba mucho más “ser gobernador en Castilla que con aquella libertad de sus súbditos reinar en los suyos de Aragón”.

És força atendible, aqueixa opinió de Manzano. Al seu entendre, “la adquisición de las nuevas tierras tiene lugar a título personal”, o sigui que “son los Príncipes y no las Coronas, los que se benefician por el momento con la nueva adquisición”. L’empresa de Colom, doncs, vindria a ésser un negoci particular de Ferran i d’Isabel. “La incorporación con carácter exclusivo a la Corona de Castilla se debió a un acto de liberalidad del Rey Católico, quien juzgó conveniente ceder (era legítimo propietario) la parte que le correspondía en las Indias a los herederos de los reinos de su mujer. Por todo ello, hay que concluir, que cuando Isabel y Fernando, de perfecto acuerdo, solicitaron de Alejandro VI, la concesión de las islas y tierras descubiertas y por descubrir en el mar Océano, es porque ya el Rey Católico tenía decidida de antemano la suerte futura de su mitad legítima”.

Imaginem-nos, però, el conflicte que hauria sorgit a la nostra Península si Ferran, al fer testament l’any 1516 no hagués instituït hereva a Joana de Castella de “la parte a Nos perteneciente en las Indias del Mar Océano”. L’unificació d’Espanya evità, de totes maneres, el cataclisme. Amb la proclamació del successor de Joana, Carles com a Rei d’Espanya, a les Corts de Valladolid, l’any 1518, quedava resolta, en sentit de perpetuïtat, la situació anòmala dels catalans amb el Nou Món, car la centralització els hi llevava el possible esperit de protesta.

L’historiador professor Eduardo Ibarra y González, l’any 1942, al·ludí al fet que “Fernando V cedió probablemente sus derechos en atención a la ayuda que los castellanos le prestaron en su intervención en Nápoles, en 1495⁸. Les dates no es convenen per a sostenir tal criteri.

Sembla que, a hores d’ara, els americanistes es decanten a acceptar la teoria que, en sengles obres, han emès els professors Antonio Rumeu de Armas i Florentino Pérez Embid.

⁸ “¿ Por qué inició Castilla la colonización?”. A Revista de la Universidad de Madrid (1942).

Escrivia, l'any 1944, el professor Rumeu:

“Como la partición del Océano o si se quiere de las tierra del mismo se había hecho tan sólo entre Portugal y Castilla y ésta se hallaba en posesión de unos derechos más o menos ilusorios sobre Africa y el océano, confirmados por el tratado entre ambas coronas en 1479; derechos que Aragón no poseía para poderlos hacer valer y prevalecer frente a las ambiciones que se esperaban de Portugal, a ello hay que achacar la parente abstención aragonesa o si se quiere exclusión nominal de Aragón de la empresa colombina, como más adelante sería excluída también nominalmente Castilla, de Nápoles, Bugía y Trípoli, por ejemplo, que no se incorporan a la corona de España, sino a la privativa de Aragón”⁹.

Pel Tractat d'Alcaçovas, signat l'any 1479, Castella i Portugal s'havien repartit – d'acord amb el criteri del professor Rumeu – l'Oceà en dues zones, privativa l'una de Portugal i l'altra de Castella. La zona lusitana comprendria la Guinea, costes d'Àfrica i les illes de Madeira, Porto Santo, Açores i Cap Verd; el sector castellà, les illes Canàries i allò que hom pogués descobrir a l'oest d'aqueix. “Es decir, que Castilla, como firmante del tratado de 1479 con Portugal, era la única nación que podría navegar por el océano en busca de islas y tierras desconocidas”. D'aquí que la Corona d'Aragó, mancada d'una zona jurisdiccional oceànica, hagués de renunciar a uns drets que podia proporcionar-li la circumstància d'èsser el seu Rei un nexa amb Castella. “Quien estime que es cierta la exclusión aragonesa tiene que hacerla arrancar del 3 de agosto de 1492, en que los navíos de Colón se separan de las costas de España”.

Abunda en el mateix judici el professor Florentino Pérez Embid. Ens diu, al seu torn¹⁰:

“Desde el primer momento, las Indias fueron castellanas, por la propia fuerza con que la Historia pesa siempre sobre toda coyuntura de orden temporal. Las Indias se incorporaron a Castilla por pura ley de gravedad histórico-diplomática.

Este corresponderle a Castilla tenía su fundamento jurídico en las negociaciones seculares con Portugal, a lo largo de las cuales el reparto de los espacios localizados en el camino del Océano se había considerado siempre (reclamaciones de 1344, tratado castellano-portugués de 1430, en Medina del Campo, alegaciones de 1435 durante el concilio de Basilea, negociaciones de 1454 y, sobre todo, tratado de las Alcaçovas de 1479), como prolongación natural de la expansión por el norte de África y ésta, a su vez, como ensanchamiento de las zonas de “conquista” reservadas en la propia Península a cada una de las Coronas peninsulares. Aragón carecía de derechos reconocidos a cualquier expansión por el Atlántico, y las Indias fueron castellanas, porque – tal como se planteó históricamente el problema –sólo castellanas- o portuguesas- podían ser.”

Heus ací reportats els motius que hom dóna, darrerament, per a explicar l'episodi americà que més ha d'interessar a Catalunya.

Crec que la paraula definitiva encara no ha estat pronunciada. Cal que ens endinsem en la política de doble joc que empraren, massa sovint, els monarques peninsulars del segle XV i cal que estudiem, amb zel, l'actuació del súbdits de la Corona d'Aragó que acompanyaren a Colom en el Segon Viatge, l'únic viatge colombí en el qual veiem figurar un contingent de catalans.

⁹ Antonio Rumeu de Armas “Colón en Barcelona” (Sevilla, 1944), p.14

¹⁰ “Los descubrimientos en el Atlántico hasta el Tratado de Tordesillas” (Sevilla, 1948), ps. 276-7.

SOBRE ELS ITALIANISMES OBSERVATS A LA CARTA DE COLOM A SANTÀNGEL

Pere Català i Roca

A continuació hem traduït a la llengua catalana una ponència presentada per Pere Català i Roca al congrés internacional celebrat a Gènova l'any 1951 en commemoració del cinquè centenari del naixement de Cristòfor Colom. Aquest article fou publicat al segon volum dels "Studi Colombiani", editats pel Civico Istituto Colombiano de Gènova.

"Ens dol el fet d'haver de destruir una faceta colombina que semblava que ens duria, més endavant, al tema del bressol del Descobridor. Es tracta dels italianismes que es pretén que existeixen a la carta dirigida per Cristòfor Colom a l'escrivà de ració Lluís de Santàngel. Carta que, com és sabut, és la primera comunicació – datada el 14 de març de l'any 1493 – en la que el Gran Almirall dona compte del seu Descobriment.

Aquesta carta fou estudiada a consciència per Cesare de Lollis, investigador profund, que es va ocupar de ella en la monumental obra "Raccolta di documenti e studi pubblicati della R. Commissione Colombiana" (Roma, 1894-96). Lollis ja es va referir a l'interessant estudi filològic que feu també sobre aquest text de la Carta un autor que es va limitar a signar com a M.K. (1) (The Spanish Letter of Colombo to Luis de Santàngel; Quaritch, Londres, 1891). M.K. va assenyalar molts catalanisms, que, en realitat no poden – si més no la seva gran majoria – abonar la genial teoria de Luis Ulloa, qui es basà en aquests "catalanisms" per valoritzar el seu enunciat "Christophe Colomb, Catalan" (Paris, 1927).

L'il·lustre acadèmic peruà D. Rómulo Cuneo-Vidal, en la seva obra "Cristóbal Colón Genovés" (Barcelona, Editorial Maucci, 1928) cregué observar, per part seva, varis genovesismes o, com a mínim, italianismes que, ras i curt, podem indicar que són nuls.

Com que no sabem que hagin estat encara rebutats, preguem que se'ns permeti desvirtuar-los, per tal que no desorientin als estudiosos. Repassem el que sosté el culte Sr. Cúneo-Vidal, a propòsit de la esmentada carta de Colom a Lluís de Santàngel:

p.163 i ss.:

"Coneixedors com som nosaltres de la llengua italiana, així com també del dialecte genovès, que fou la llengua de conversa de la família de Colom, estem en situació de dir el següent:

1) "Porque sé que *avreys plazer*", és expressió italiana; repercussió de "avrete piacere". En el espanyol serio i concís de la època colombina, Colom hauria d'haver dit: "porque sé que holgareis".

2) "Sabreys *cómo*", es expressió també italiana, desviada de la espanyola: "Sabreis que".

3) "*Poniente*" per Occident o Oest és un italianisme. En les relacions de viatges de la època de la conquesta del Perú, redactades per pilots espanyols i portuguesos, no ho trobem emprat. En alguna d'aquestes es diu: "Siguiendo la derrota este loeste".

4) "*Visto* que no havia innovación", es italianisme, desviat de la expressió espanyola: En vista de no haver habido innovación o cambio", etc.

5) "*Stentrion y Austro*", són italianismes de factura clàssica, En la època de Colom la terminologia astronòmica es mantenia a Espanya lligada a la ciència àrab.

6) "El viento me *dió adelante*", és un genovesisme. Escrit en bon espanyol, Colom hauria d'haver dit: "me sopló de frente".

- 7) “Y fuí allí, y seguí la parte del Setentríon, **asicomo** de la Juana al Oriente”. Aquest “asicomo” és italianisme, germà de “siccome”.
- 8) “Arboles que jamás pierden la **foja**”, és italianisme, nascut de “foglia” en italià, i de “foggia” en genovès.
- 9) “Palmas de seis o de ocho **maneras**”, és un genovesisme, equivalent a formes, tipus, descripcions, etc.. En genovès seria “parme de sei o oettu mainée”.
- 10) “**Son así temerosos**” (los indios), és un italianisme, derivat de “sono così paurosi”.
- 11) “Los indios jamás dicen **de no**”, és un italianisme, nascut de “mai dicono di no”.
- 12) “De cualquier cosa que se les dé **son contentos**”, és un italianisme, derivat de “qualunque cosa loro si dia, sono contenti”.
- 13) “Cosas tan **viles**”, és italianisme, desviat de “cosas u objetos ruines”, en bon espanyol.
- 14) “Algodón **filado**”, per “hilado”, és un italianisme derivat de “cotone filato”.
- 15) “**Longura**”, per “largo” o “largura”, és italianisme, derivat de “lunghezza”.
- 16) “Todos los hombres **son contentos** con una sola mujer”, és un italianisme, en lloc de “se contentan con”.
- 17) “**Temporales**”, per “tempestades” és també un italianisme.
- 18) “**Lisbona**”, per “Lisboa”, en boca d’un home que va residir a Portugal durant vuit anys, s’hi va casar i va tenir un fill en aquesta ciutat principal, és un italianisme flagrant, imperdonable.....”.

La nostra crítica és la següent:

1) El particularisme és nul, ja que els Reis Catòlics varen dirigir el 5 de setembre del 1493 una carta al català Fray Bernat Buyl, que comença així: “Deboto Fr. Buyl: porque sabemos el **plazer que avreys...**”.

De forma similar, els reis escriuen amb el mateix formulisme al propi Colom: “...vimos vuestras letras y **hobimos mucho placer** en saber lo que por ellas nos escribistes...” (Las Casas, Historia de las Indias, cap. 77).

En català trobem: “...**Havem hagut plaer** e us agraïm molt...”, escrit a la Comunitat montserratina per la esposa del primogènit del rei Pere III (S. XIV). (Dom. A.M. Albareda, Història de Montserrat, p-370).

2) Revocable. Ja que el Duc de Medinaceli va dirigir una carta al cardenal Mendoza el 19 de març del 1493, dient-li: “....No sé si **sabe** vuestra Señoría **como** yo tuve en mi casa mucho tiempo a Cristóbal Colomo....”.

3) Tampoc “Poniente” és italianisme. La Historia de las Indias, del P. Las Casas, està plagada d’aquesta expressió:

“... tomó su camno hacia el gieste, que es el **Poniente** derecho.....” (cap. 36)

“... de allí se prosigue al **Poniente**.....” (cap. 95).

“... cuanto más van los navíos al **Poniente**.....” (cap. 141.) etc.

També el cosmògraf català Jaume Ferrer de Blanes emprà aquesta paraula: “... y a vos, Senyor, mandó por esta opposia parte de Oriente a **Poniente...**” (Carta a Colom, datada el 5 d’agost de 1495)

4) No és un italianisme. “... **visto** todo lo que nos escribistes...” instruí Fernandàlvarez a Colom “por mandato del rey e de la Reina”, des de Segovia, el 16 de març del 1494.

A la “Letra de Mossèn Jaume Ferrer feta al Almirante de las Indias Christófol Colón”, també llegim: “Muy Magnífico Senyor: Saturno Rey de Crete, **visto** que Italia era en el su tiempo más noble de situ y Provincia que de humanas costumbres...” (5-8-1495) .

5) Per error d’impremta, sens dubte, apareix escrita la primera paraula de manera diferent a com està en la carta de Colom, que apunta indistintament, “Setentríón” y “Septentríón”, però mai “Stentríón” (veure, p.e. l’apartat 7 de Cúneo-Vidal).

Un cop més és el P. Las Casas, en la Historia de las Indias que desbarata aquesta pretensió:

“... en aquel paraje del **Septentríón al Austro**”(cap.141).

“... a mano izquierda del **Austro**...” (cap.36)

“... ni al Norte o **Septentríón**...” (cap.145).

“... tierra de **Setentríón**...” (cap.6). Etc.

6) Encara que no hem trobat cap cita per oposar-hi, no dubtem que la forma adoptada per Colom era perfectament construïble en castellà.

7) Ens valdrem d’una altre text genovista per anular la referència “asicomo”. En la obra “Ciudad de Génova, Cristóbal Colón” (1932) s’indica:

“.. que según usaba Colón, en su notoria facilidad particular de escribir, en los dos folios él junta muchas veces, contra el uso ortográfico, dos o más palabras distintas (“yotros, yaotros, desta, delos, yel. Otrolibro, ydiligencia, myviaje, amenudo, acomun, aningun, queproveyeran, etc.”).

8) Resulta ben conegut que la lletra “f” de moltes paraules del castellà antic ha estat canviada en “h”: “fierro” ha passat “hierro”, “Fernando” a “Hernando”, etc.

Per major confirmació optem per les descripcions del segon viatge de Colom del Dr. Chanca:

“... con yerbas e **fojas** de árboles...”,

i del quart viatge , per Diego de Porras : “... cubiertas de **fojas** de palma...”.

9) A la enrevessada objecció genovista, s’hi oposa el Dr. Chanca amb la seva citada relació del Segon Viatge de Colom:

“... en **manera** que en otros dos (días) llegamos a la Gran Canaria...”,

“... a **manera** de vasijas para tener cosas...”

“... de **manera** que les hacen las pantorrillas grandes...”

“... hayan hallado muchas desta **manera**...”

“... en sus casas hay figuras de muchas **maneras**.....”

A més, com no recordar la graciosa “Serranilla” del marquès de Santillana del segle XV.:

“Non creo las rosas

De la primavera

Sean tan hermosas

Nin de tal **manera**...” ?

10) Estudiem l’accepció de “así”; els diccionaris castellans defineixen aquest adverbi amb diversos aclariments, entre els quals “de tal suerte” i “de esta o de esa manera”, que són les que s’ajusten a la ponderació colombina.

11) Al nostre entendre, qui va escriure la carta va deixar per sobreentesa la paraula que seguia: “... ellos de cosa que tengan, pidiéndosela, jamás dicen de no (darla, entregarla, etc.); antes convidan la persona con ello...”.

12) Hi oposem, del testament de la reina Isabel la Catòlica, el següent article: “...E mando a la Sereníssima Reina de Portugal e a la Ilustríssima Princesa de Gales, mis hijas, que **sean contentas** con las dotes, e casamientos que yo les di...”.

I recalquem, també, el fragment d’unes instruccions a Colom que va escriure Fernand Alvarez, “por mandato del Rey e de la Reina”, en el que apareixen, en només dues línies, tres suposats “italianismes”:

“... por manera que vos **seáis** muy bien **contento**; y **visto** todo lo que nos escribisteis...”
(Aquestes instruccions estan datades a Segòvia el 16 d’agost del 1494.)

13) “Vil” i “ruin” son sinònims, en castellà, y no compremem per que Colom hauria de suplantar una paraula per l’altre. Molts anys abans, Fernan Pérez de Guzmán havia inculpat: “... qué fruto reportarían de tantos trabajos... si la fama fuese a ellos negada e atribuida a los negligentes e **viles** ...?” (“Generaciones y semblanzas”).

I un temps després de Colom, Lope de Vega feia exclamar al Comendador de “Fuente Ovejuna”:
“! A **cosas** tan **viles**
Me habéis de hacer apear!” (Jornada II)

Gairebé contemporani del descobridor, Jorge Manrique exclamava en la “Copla a la muerte de su padre”:

“Tú, que en tu divinidad
Juntaste **cosa tan vil**
Como el hombre...”

14) Ens restituïm a allò dit en el paràgraf 8).

15) Italianisme? Hem de suposar que Cervantes va cometre un vici de dicció a l’escriure en el “Quijote”:
“... admiróle la **longura** de su caballo...” (cap. 16 de la segona part).

16) Ja tractat aquest “italianisme” al punt 12.

17) La inconsistència d’aquest altre “modisme” cau pel seu propi pes.

18) El comentari del senyor Cúneo-Vidal, a qui hem d’agrair de totes maneres el seu interès pels temes colombins, queda totalment impugnat quan és possible demostrar que també, en aquell temps, a Espanya es deia “**Lisbona**”.

En la carta del duc de Medinaceli al Gran Cardenal de Espanya, datada a Cogolludo el 19 de març del 1493, i transcrita per Martín Fernández de Navarrete, en el Tom II, p. 21, de la Colección de los Viajes y Descubrimientos (Madrid, 1825) apareix:
“... puede haber ocho meses que partió, y agora él es venido de vuelta á **Lisbona**...”.

També en l’obra mestra de la literatura catalana “Tirant lo Blanch”, publicada pels anys del descobriment, es parla d’un encontre en els termes següents:
“... e puis se trobaren en la mar, fon-los forçat de tenir son dret camí devers Portugal, e arribaren a la ciutat de **Lisbona**...”.

Com es pot apreciar, no podem donar cap crèdit als presumptes italianismes observats en la Carta que “enbió Colom al Escrivano de Ración, de las Yslas halladas en las Yndias”.

- (1) – Les sigles M.K. corresponen a Michael Kerney (1832-1901), qui treballà a Quaritch de Londres durant molts anys. Vegis l'article de Francesc Albardaner al butlletí n. 32, pag. 7 amb el títol: “M.K.: El misteriós comentador i descobridor de catalanismes a la primera carta de Colom impresa a Barcelona l'any 1493”.

UNA TAÇA D'AIGUA

Per Sebastià Montsoriu i Genís

Qualsevol nova informació sobre Lluís de Santàngel, l'escrivà de ració de la casa de Ferran el Catòlic, ens interessa, i si aquesta fa referència a la etapa de Santàngel quan era jove, que, pel que és evident, va transcórrer a la ciutat de Barcelona, encara ens interessa més. A continuació donem el regest de tres documents que ens parlen de la dona de Lluís de Santàngel, Joana de Taravau. Els dos primers estan guardats a l'Arxiu de Protocols de Barcelona i el tercer es troba en la carpeta de protocols notariais Varis XI-6 de l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona :

Notari Francesc Molins : 3 Agost del 1503 (AHPB)

“**Guillem Joan Colom**, miles de Barcelona, reb de **Joana Taravau** vídua de **Lluís de Santàngel**, ciutadà de València, una taça d'aigua que li deu cada any per la festa de Sant Joan, pel cens de la part d'una casa que poseeix com hereva del seu difunt marit al carrer de Sant Honorat. Testimonis són Juan de Heredia, domiciliat a la vila de Salvatierra del Regne de Castella, Miquel Rodés causíndic i Joan Surinyà.”

Notari Francesc Molins : 8 Desembre del 1503 (AHPB)

“**Guillem Joan Colom**, miles de Barcelona reb del causíndic Miquel Rodés, procurador de **Joana, vídua del magnífic Lluís de Santàngel, escrivà de ració del Rei**, per mans del notari Joan Garriga cinc lliures i 6 sous a què **Joana Santàngel**, principal seva ha estat condemnada a pagar en procés seguit entre els dos a la curia del veguer en poder del discret Miquel Devesa. Testimonis : Joan Benet Ros i Miquel Erola, escuder de Guillem Joan Colom.”

Sense data (AHCB)

“**Jaume de Taravau**, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona i **Lluïsa**, la seva dona, filla del venerable **Gabriel Cervelló**, corredor d'orella, ciutadà d'aquesta mateixa ciutat, i de domina **Angelina**, la seva dona... lloguen una casa, etc..”

D'aquests tres documents ens assabentem o es confirmen molts fets:

1 – El nom complet de la dona de Lluís de Santàngel que fou **Joana de Taravau i Cervelló, filla de Jaume de Taravau i de Lluïsa de Cervelló**, que al seu torn fou filla del corredor d'orella **Gabriel Cervelló** i madona **Angelina**. Creiem que aquesta és una novetat mundial, que esperem que agradi a tots els estudiosos de Lluís de Santàngel. La novetat resideix en el nom complet de l'avi de la Joana, Gabriel i el del seu ofici, ja que ja era conegut el cognom d'aquest, Cervelló , a través del fet que un oncle de Joana es deia Berenguer Cervelló, dada que extraiem del bon treball de Josep Nicolau Bauzà en la seva ponència “Los Santangel de Valencia” (Acte del Congrés “Lluís de Santàngel i el seu temps”, Valencia , Octubre 1987).

Alhora, però, volem rectificar a Josep Nicolau Bauzà i a molts altres historiadors que es refereixen al nom de la família de Joana com a Taranau amb “n” en lloc de “v”. Això és degut a un error de lectura dels documents originals, molt comprensible, degut al fet que l’escriptura d’aquestes dues lletres és pràcticament idèntica en la cal·ligrafia medieval. Aquest cognom de Taravau ha evolucionat fins arribar a l’actual Traval o Trabal.

2 - Lluís de Santàngel morí abans de l’any 1503, ja que Joana ja era vídua en aquest any. Sembla que va morir l’any 1498.

3 - Joana de Taravau va mantenir la seva residència a Barcelona al carrer de Sant Honorat fins a molt després de la mort de Lluís de Santàngel. No sabem si també hi va residir amb certa continuïtat fins a la seva mort l’any 1525.

4 – El lligam i coneixement indiscutible de Lluís de Santàngel i la seva esposa amb la branca principal dels Colom de Barcelona i, en aquest cas concret, amb Guillem Joan Colom. Fou Enric Mitjana de las Doblas, qui va insistir davant Luis Ulloa en identificar a aquesta família noble barcelonina com a la família de Cristòfor Colom. (Malauradament no ho va poder provar mai de manera fefaent i va cometre errors de gruix al parlar d’un Pere Colom i Monrós, que ell suposava equivalent a Pere Colom i Terra Rubra, fill de Lluís Colom i Bertran i de Isabel de Monrós. Hi va haver un Pere Colom a aquesta família, però no fou fill de Isabel de Monrós, ni el seu segon cognom fou Monrós, sino Serra.)

Caldrà continuar buscant documents en els arxius de Barcelona, que ens puguin definir amb més precisió el període de residència de Lluís de Santàngel a la nostra ciutat. El suport de l’escrivà de ració a l’empresa de Cristòfor Colom podria tenir un origen llunyà en aquest fet i en l’entroncament familiar amb una família catalana com fou la de Joana Taravau i Cervelló.

Revista de Llibres

1434: L’ANY EN QUE UNA FLOTA XINESA ARRIBÀ A ITALIA I INICIÀ EL RENAIXEMENT.

Per Francesc Albardaner i Llorens

Autor: Gavin Menzies

Editor: DEBATE (Random House – Mondadori S.A. 2009)

En una feliç coincidència, el llibre “1434” ha arribat a les llibreries catalanes al mateix temps que el Museu Marítim de Barcelona organitza una gran exposició sobre l’almirall xinès Zheng He, exposició en la que hi col·laboren museus molt importants de la Gran Bretanya i Xina, entre d’altres. En primer lloc, hem de recomanar la visita d’aquesta exposició, tan pel material que s’hi exposa com per la seva qualitat museogràfica de molt alt nivell. La exposició parla de les grans navegacions xineses d’inici del segle XV, sense combregar, però, amb les tesis que Gabriel Menzies exposa en el seu llibre “1421” i que ja varem comentar en la revista de llibres del nostre Butlletí N. 43. D’aquesta manera, les expedicions de Zheng He de l’exposició no arriben per a res a Amèrica, però sí que visiten totes les mars des d’Àfrica fins Austràlia i els confins septentrionals de Àsia. Considerem que els comissaris d’aquesta exposició han pecat de prudents, ja que, com havíem comentat, sembla ser veritat que embarcacions xineses varen arribar a Amèrica força abans que Colom en base a les restes arqueològiques trobades a antics

jaciments arqueològics. El que no sabem són els noms dels almiralls xinesos que arribaren a Amèrica i que, potser, no pogueren tornar mai a la Xina.

Tornant al nostre llibre d'avui, **1434**, sembla com si Menzies volgués contestar a la nostra crítica anterior, en la que li retrèiem que era poc versemblant que les quatre esquadres xineses del 1421 s'haguessin passejat per tots els mars del món, però haguessin evitat d'entrar en contacte amb els ports europeus. Per resposta, Menzies ens diu ara que, ni més ni menys, tota una flota xinesa va arribar a Itàlia l'any 1434! Al nostre entendre, una cosa és el fet que una ambaixada xinesa, tot el concorreguda que vulgueu, anés a visitar al Papa des d'Egipte sobre vaixells mediterranis i una altra cosa és que tota una flota xinesa passés del Mar Roig al Mar Mediterrani per un antic canal faraònic recuperat que unia el riu Nil amb el Mar Roig l'any 1433 o 1434. No podem acceptar de cap manera aquesta versió del darrer viatge de Zheng He, si no hi ha proves egípcies fefaents de que aquest canal estava obert al trànsit marítim per a naus de gran tonatge el segle XV i que aquestes naus podien baixar pel riu Nil fins el seu delta. Si realment una flota xinesa hagués entrat al Mediterrani, haguessin quedat molts testimonis, escrits i gràfics, de la seva presència, cosa que no ha passat.

En aquest llibre i en relació amb el tema que més ens afecta com és el descobriment del Nou Món, Menzies introdueix un nou factor (pàg. 279), com són els suposats viatges de mariners croates, a Amèrica. Així, cita Louis Adamic, que diu que hi va haver una expedició de cinc vaixells croates que navegaren fins a la costa de Carolina l'any 1449, on quedaren embarrancats tres i dos tornaren a Dubrovnik. Més tard, l'any 1484, la caravel·la Atlante va arribar a veure terra americana. Hem de recordar que moltes ciutats i territoris de la actual Croàcia formaven part del imperi marítim venecià i no posarem en dubte la capacitat marinera dels vaixells venecians de poder travessar l'Atlàntic.

A la pàgina següent, després de parlar d'aquests viatges croates, Menzies es despenja amb la següent afirmació: *“Los archivos de Colón, que fueron adquiridos por la Duquesa de Medina Sidonia, ofrecen abundantes pruebas de que Colón había viajado a América antes de 1492.”* Si totes les fonts d'informació de Menzies són d'aquesta precisió i exactitud, que molt ens temem que siguin d'aquest nivell, ja podem plegar. No ens consta que la Duquesa de Medina Sidonia, recentment traspasada, hagi comprat els arxius de Colom. A la pàgina 340, però Menzies afirma que: *“La familia de la duquesa (de Medina Sidonia), terratenientes españolas inmensamente ricos en los siglos XV y XVI, prestó apoyo a Cristóbal Colón y heredó sus papeles. En ellos se describen los distintos viajes de Colón a América antes de 1492”*. No cal afegir res més.

En aquest llibre Menzies torna a insistir, en aquest cas considerem que molt més encertadament, en el fet de que tota la costa del Perú havia estat visitada repetidament pels xinesos durant 2.000 anys abans que els conquistadors espanyols, però al parlar de la ciutat de Chancay afirma, sense rubor, que el seu nom vol dir “ciudad de la seda china” en castellà medieval! (pàg. 312). La seva frivolidat no para aquí, si no que a la pàg. 314, torna a dir que “chinchay” significa “seda xinesa” en català medieval i això que el varem escriure personalment dient-li que era completament inversemblant tan arriscada afirmació.

El capítol 23, dedicat als conquistadors de Extremadura, és un recull de disbarats històrics de tota mena, del que en destaquem el següent: *“Con el tiempo, (Isabel), se uniría en matrimonio con Fernando de Aragón, desoyendo a sus asesores y sellando la unidad de España, que a efectos prácticos había sido unificada en virtud del Compromiso de Caspe.”* Costa dir més bestieses en menys temps! Ja no cal dir que a la pàgina següent l'autor utilitza a tort i a dret el terme “Reino de Aragón”, en comptes del terme “confederació catalana”, error al que hi cauen masses escriptors forasters i també certs aborígens locals força primitius (Veure la Tribuna d'aquest mateix butlletí).

Si analitzem les coses positives d'aquest llibre, ens hem de fixar, quasi exclusivament, en debatre la possibilitat de que una delegació xinesa, al visitar al Papa a Florència l'any 1434, li entregués

certa cartografia universal molt més completa que la coneguda a Europa a aquestes dates. La teoria defensada per l'autor d'aquest llibre és de que en base a aquestes mapes, que ràpidament arribaren a la cort de Portugal, aquest país va iniciar les seves expedicions marítimes cap a la Índia i les illes de les espècies. Tot això és molt versemblant i per tant ho considerem més que probable. També podem acceptar que Colom hagués arribat a aconseguir una còpia d'aquests mapes i que la hagués utilitzat en el seu viatge de descobriment. Ara bé, quina era la extensió de la Terra inclosa en aquests mapes marítics xinesos? També hi estava indicat tot el continent americà? No ho podem saber de cap manera. El que sí que podem intuir és el fet de que els mapes que presentaven al final oriental d'Àsia una península enorme, similar a sud Amèrica, i actualment denominada com "la cua del Drac", no podien venir d'autoria xinesa, ja que aquesta península "impossibilitava" la connexió del mar de la Xina amb el Océan Índic i això no ho podien haver dibuixat els xinesos. Nosaltres considerem que aquestes mapes que inclouen "La cua del Drac" eren d'origen islàmic.

Si bé, doncs, podem acceptar perfectament la importància cultural que pot representar la transmissió de coneixements geogràfics continguts en un simple mapa, degut a que la transmissió es produeix a nivell gràfic i visual, tot i no poder comprendre els topònims escrits en alfabet xinès, molt més complicada, per no dir impossible, se'ns presenta la transmissió de moltes ciències escrites en una llengua de la complexitat de la xinesa. Transmetre els coneixements astronòmics dels xinesos a les elits intel·lectuals de Florència en el lapse d'una curta visita, amb el complement d'unes taules xineses, ens sembla pràcticament impossible. Per tant, nosaltres opinem que Gabriel Menzies no té raó al afirmar que el Renaixement italià s'inicià gràcies a la visita d'aquesta ambaixada xinesa.

Però continuant en el tema que ens pot interessar, com és el fet de si Cristòfor Colom duia a les seves mans un mapa d'Amèrica correcte quan efectuà els seus viatges de descobriment, la nostra opinió és força negativa al respecte. En el seu darrer viatge Colom demostra que lluita contra una massa de terra ferma contínua i **inesperada** en la que intenta buscar un pas cap al oest. Això ens fa pensar que o bé Colom duia un mapa que a aquesta latitud només hi havien illes, o bé duia un mapa que presentava un estret navegable entre les grans masses continentals d'Amèrica del Nord i d'Amèrica del Sud, cosa força improbable. En qualsevol de les dues **alternatives**, aquestes serien **errònies**. Tot això ens fa pensar que el possible mapa que duia Colom era un mapa molt equivocat i que en cap cas li va ser útil.

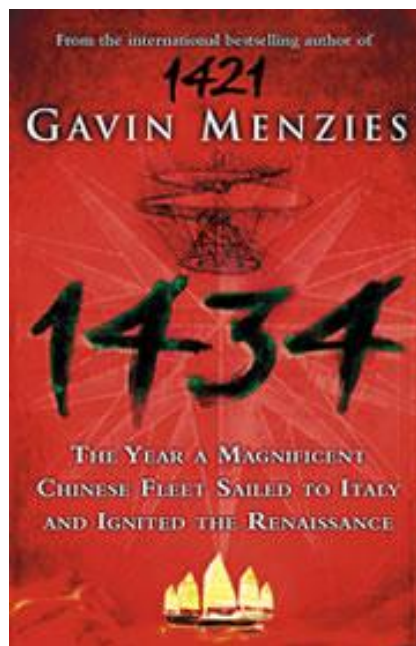
En aquest punt ens veiem obligats a fer una forçosa reflexió sobre la veritat o falsedat d'aquesta transmissió de coneixements geogràfics per part dels xinesos a Paolo del Pozzo Toscanelli (1397 – 1482), que defensa Gabriel Menzies en el seu llibre. Se suposa que el mapa que veiem publicat com el que envià Toscanelli a Portugal i que fou conegut per Colom, el va dibuixar Toscanelli cap a l'any 1474, a l'edat de 77 anys. Si acceptéssim la tesi de Menzies, Toscanelli feia 40 anys que estava en coneixement de la "precisa" cartografia xinesa i, a més va tenir 40 anys per millorar-la i depurar-la.

Ara bé, a la vista del pèssim resultat, ja que el mapa que hom atribueix a Toscanelli és una pura invenció i que no té res a veure amb la realitat de les terres americanes, queda demostrat que, o bé els xinesos no tenien ni idea de com era el continent americà o de que no es va produir cap intercanvi d'informació de la delegació xinesa a Toscanelli.

Considerem que ja és hora de posar en entredit el saber o els coneixements geogràfics de Toscanelli. Deixem per altres investigadors que determinin si varen existir o no aquests contactes entre Toscanelli i Martins o entre Toscanelli i Colom. Tampoc no volem entrar a discutir de si **Toscanelli** fou un gran matemàtic o un gran astrònom, **però, del què si que estem segurs era que fou un pèssim geògraf i que no tingué cap informació geogràfica correcte especial, ultra de la transmesa pels escrits Ptolemaics normals i corrents del seu temps**, que contenien grans errors, com el de suposar molt més curta la distància real entre l'occident d'Europa i les costes orientals d'Àsia.

La historiografia italiana, en el seu desig de convertir el descobriment d'Amèrica en un producte exclusiu del geni italià, han magnificat de forma absurda la participació de Toscanelli i, encara més, la bondat de la seva proposta geogràfica, que nosaltres considerem completament equivocada, superficial i frívola, no mereixedora de cap elogi ni consideració. Caldria, més aviat, que els historiadors italians amaguessin aquesta aportació de Toscanelli sota la catifa històrica de les pífies monumentals dignes de ser oblidades o simplement de desmentir tota participació de Toscanelli en l'afer del descobriment d'Amèrica, al nostre parer, posició molt més acurada amb els esdeveniments històrics reals.

Per tot el que acabem d'exposar, considerem que la delegació xinesa del 1434 no va entregar cap cartografia acurada del món al Papa i que, per tant, els mapes dipositats al Vaticà, i els que foren copiats i acabaren a la cort lusitana, no feien cap aportació valuosa respecte al Nou Món. Una altre consideració ens mereix la precisió d'aquests possible mapes respecte a tota la costa asiàtica i oriental africana. Així arribem a una **recomanació final negativa de la lectura d'aquest llibre**. Hem d'esperar que els científics xinesos i que els resultats d'excavacions arqueològiques científiques demostrin d'una manera més exacta l'abast dels coneixements geogràfics de la cultura xinesa a principis del segle XV. I, per tant, **el Renaixement italià no deu per a res el seu origen ni a la cultura xinesa, ni a la delegació xinesa que visità al Papa l'any 1434**.





ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS